

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

(واحد شاهرود)

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش تاریخ ایران اسلامی

عنوان :

سیر تحول هنر خوشنویسی از صفویه تا انقلاب اسلامی

استاد راهنما:

دکتر محمدنبی سلیم

استاد مشاور:

دکتر محمد علی عزیزاده

نگارش:

علی چراغچی

تابستان ۱۳۹۲

Islamic Azad University
Shahrood Branch
Faculty of Humanities - Department of History
M.A. thesis on Islamic Iran History

Title:

The Evolution Of Art Calligraphy From Safavid Period
To Islamic Revolution

Thesis Advisor :

Mohammadnabi Salim, Ph.D

Consulting Advisor:

Mohammad Ali Alizadeh, Ph.D

By :

Ali Cheraqchi

Summer 2013

سپاسگزاری

در آغاز بر خود فرض واجب می دانم تا

به آئین ادب و احترام از تلاش‌های استادان گرانقدرم

در دوره تحصیلی مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود

که در تعلیم معرفت و آموزش دانائی نگارنده را هدایت نمودند

تشکر نمایم .

و همچنین

ضرورت دارد تا از ارشادات و کمک های علمی و ارزنده اساتید فرهیخته و ارجمند :

جناب آقای دکتر محمدنبی سلیم به عنوان استاد راهنمای این پایان نامه

و

جناب آقای دکتر محمدعلی علیزاده به عنوان استاد مشاور این پایان نامه

قدردانی کنم و برای این بزرگواران آرزوی تندرستی و کامیابی داشته باشم.

سپاسگزار همه آنهایی هستم که در انجام این مرحله از دوران تحصیلی

یاریگر مشفق و ناصح اینجانب بوده اند.

تقدیم به :

پیشگاه استادان گران پایه و دلسوز

و

همسر بردبارم

و

حاصل زندگانیم : فرزندان دلبندم

که با پذیرش تمام سختی ها و تنهایی های موعده تحصیل و تحقیق ، نگارنده را همواره ، همراه و همگام بودند.

دست های گرم و پر عطوفت ایشان را می فشارم و برای آنها از پروردگار متعال ، نیکنامی و بهکامی را خواستارم.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
چکیده.....	۱
فصل اول: کلیات تحقیق	۸-۲
۱-۱ بیان مسئله	۳
۲-۱ اهداف پژوهش.....	۴
۳-۱ پیشینه پژوهش.....	۵
۴-۱ سوالات تحقیق.....	۵
۵-۱ فرضیات تحقیق.....	۶
۶-۱ روش کار.....	۶
۷-۱ موانع تحقیق.....	۷
۸-۱ پیکره بندی تحقیق.....	۷
۹-۱ نقد و بررسی منابع و مآخذ.....	۸
فصل دوم: تاریخچه خط و	
خوشنویسی.....	۶۹-۹
۱-۲ نوشتار.....	۱۰
۲-۲ ۱- نحوه کارکرد نوشتار و خط.....	۱۰
۳-۲ خاستگاه	
خط.....	۱۷
۲-۳-۱ خط میخی: نخستین خط در ایران.....	۲۰

- ۲۱ ۲-۳-۲ خط آرامی (پهلوی)
- ۲۲ ۳-۳-۲ خط اوستایی.
- ۴-۳-۲ خط
- ۲۳ کوفی.
- ۲۶ ۴-۲ خوشنویسی در جهان اسلام.
- ۲۸ ۱-۴-۲ فرهنگ اسلام و تاثیر در خوشنویسی.
- ۴۳ ۲-۴-۲ خوشنویسی در دو سده نخستین.
- ۴۵ ۳-۴-۲ خوشنویسی در عصر بنی عباس.
- ۵۲ ۴-۴-۲ تطور خوشنویسی از مغول تا صفویه.
- ۵۴ ۵-۲ خطوط، ابزار و اصطلاحات خوشنویسی.
- ۵۴ ۱-۵-۲ خطوط خوشنویسی.
- ۵۴ ۱-۱-۵-۲ خط ثلث.
- ۵۷ ۲-۱-۵-۲ خط نسخ.
- ۵۸ ۳-۱-۵-۲ محقق.
- ۵۹ ۴-۱-۵-۲ ریحان.
- ۵۹ ۵-۱-۵-۲ تعلیق.
- ۶۲ ۶-۱-۵-۲ نستعلیق.
- ۶۵ ۷-۱-۵-۲ شکسته نستعلیق.
- ۶۶ ۲-۵-۲ ابزار خوشنویسی.

۳-۵-۲ مصطلحات

- ۶۸ خوشنویسی.

فصل سوم : خوشنویسی در گذر تاریخ

- ۱۰۴-۷۰ معاصر.

- ۷۱ ۱-۳ سیر تحول خوشنویسی از صفویه تا انقلاب.
- ۷۳ ۲-۳ گذار از عصر تیموری به صفویه.
- ۷۵ ۳-۳ خوشنویسی در عصر صفویه.

۲۷ دوره شاه تهماسب اول
۸۳ سیاست فرهنگی صفویان و تاثیر آن بر خوشنویسی
۸۵ اقتصاد و رونق خوشنویسی در عصر صفوی
۸۶ پشتیبانان و نامداران خوشنویسی صفوی
۹۱ خوشنویسی در عصر افشاریه و زندیه
۹۲ خوشنویسی در عصر قاجاریه
۹۶ خوشنویسی در عهد پهلوی
۹۸ تحولات پس از انقلاب ۱۳۵۷
۱۰۲ شکل‌گیری نقاشی خط
۱۰۵ نتیجه‌گیری
۱۰۷ پیوست‌ها
۱۱۶ فهرست منابع و مأخذ
۱۱۹ چکیده انگلیسی

فهرست پیوست‌ها

۱۲۵-۱۰۸ پیوست‌ها
۱۲۶ منابع و مأخذ
۱۲۹ چکیده انگلیسی

چکیده

یکی از برجسته ترین نمودهای فرهنگ ایران و اسلام را باید در هنر خوشنویسی و به عنوان شریف ترین هنر بصری جهان اسلام جستجو کرد. هنر خوشنویسی به مثابه بازتاب تحریر کلام پروردگار بر لوح محفوظ، سرچشمه هنرهای تجسمی به حساب می آید و از این جهت، جایگاه والائی در بین هنرهای اسلامی دارد و ایرانیان نیز به عنوان پاسداران ارزش های فرهنگ اسلامی، نقش مهمی در شکل گیری و شکوفائی این هنر ارزنده داشته اند. طی سده های اخیر، به ویژه از زمان تثبیت وحدت ملی و دینی در ایران، نگارگری خط نیز همسان با دیگر هنرها و فنون تحولی چشمگیر و به سزا یافت و با قانونمند شدن خط متداول، کاربرد آن چنان فراگیر شد که حتی صنعت چاپ نیز نتوانست بدان خدشه ائی وارد سازد. لذا هنر خوشنویسی توانست بازهم جایگاه متعالی خود را حفظ نماید.

تحقیق حاضر سر آن دارد تا با استفاده از روش متداول در تحقیقات علوم انسانی و با جستجو در کتابخانه ها و مراکز مطالعاتی، به پیگیری روند تطور و دگر دیسی هنر خوشنویسی در یک قطع زمانی خاص بپردازد و در این راستا، به جمع آوری شواهد و اعتبارسنجی نظرات از طریق سنجش و پالایش داده ها همت گماشته است

ماحصل داده های تحقیق نشان از آن دارد که عوامل عینی همچون نیاز دستگاه حکومتی و استمرار کاربرد خط در کتابت و اسناد، ضمن اجازه بقا به هنر خوشنویسی، به آسان نویسی و تطور کیفی خطاطی تا حد نقاشی خط منجر شده است. از همین رو به جز مقطعی کوتاه مانند دوره های پر آشوب افشاریه و زندیه، در غالب موارد و طی این چهار صد سال، هنر خوشنویسی همچنان پویا و خلاق به مسیر خود در جهت تعالی ادامه داده است.

کلید واژگان: خوشنویسی، صفویه، قاجاریه، پهلوی، ایران، خطاطی، تحول.

فصل اول

كليات تحقيق

۱-۱ بیان مسئله

بی شک هنر خوشنویسی، اصیل ترین و از مهمترین جلوه های هنر اسلامی و دینی است در واقع باید اذعان داشت که خوشنویسی، بخش اساسی از تمامی پیکره فرهنگ جهان اسلام به شمار می آید. در جهان به جرات می توان گفت که کمتر هنری است که آهنگ، بازتاب و زیبایی کلام و جان مایه خود را همچون خوشنویسی به معرض نمایش بگذارد. این هنر در میان مسلمانان از اهمیت ویژه ای برخوردار است که این مهم بودن نه صرفاً به جهت امر زیبایی شناسانه بلکه به دلیل خصلتی اعتقادی بوده است. هم چنان که در قرآن کریم، به قلم و نگارش سوگند خورده شده است؛ معجزه پیامبر اسلام نیز، زمانی جلوه کرد که مکتوب و نوشته شد. تمدن اسلامی شواهد بسیاری در دست دارد که نشان می دهد چگونه خوشنویسی به هنر نخست جهان اسلام تبدیل شد و مسلمین و خاصه ایرانیان در گسترش آن تا چه حد تلاش داشتند.

فلذا خوشنویسی صرفاً پدیده ای در جهت زیبایی سازی و امری صرفاً به جهت تخیل شهود خلاق نبود و دارنده مایه های معرفت شناختی و ابزارمندی تاریخی بوده است. از این جهت است که باید سیر تطور خوشنویسی را در رابطه با فراز و فرود حکومت ها و دگرذیسی در شرایط اجتماعی و اقتصادی طی گذار آن از تونل تاریخ مورد توجه قرار داد. با عنایت به اهمیت و جایگاه این هنر در گستره تمدن ایرانی- اسلامی، بررسی تطور خطاطی در دوره های مهم و اثربخشی از تاریخ تمدن ایران زمین ضرورت تام دارد. البته نباید ناگفته ماند که خوشنویسی صرفاً مترادف با زیبانویسی نیست و در حقیقت، خوشنویسی ایجاد نوعی هماهنگی میان اجزای خط است، بدان گونه که برای تمدنی خاص قابل درک و با میراث فرهنگی ویژه ای سازگار باشد.

هنر خوشنویسی در فاصله برآمدن دولت مرکزیت گرای شیعی صفوی در سال ۹۰۷ ق / ۸۸۰ ش تا سقوط نظام خودکامه پادشاهی پهلوی در سال ۱۳۹۹ ق / ۱۳۵۷ ش ، شاهد تحولات چشمگیر و قابل بحثی بود. جدای از فرآیند تطور خط در این دوران ، تاثیر گذاری عواملی چون توسعه نهاد اداری و رواج مذهب شیعه و سپس ورود مفاهیم و فن آوری های نوین ، باعث گردید تا گرایش به مقوله خوشنویسی با فراز و نشیب روبرو شود و دارندگان خط خوش گاهاً به این هنر ، به چشم دیگری بنگرند. خاصه که توسعه فرهنگ شهری و رواج زندگی ماشینی توانست تا حد زیادی بر جنبه های معنوی این هنر تاثیر منفی گذارد.

۲-۱ هدف پژوهش

یکی از جدی ترین ایراداتی که در عرصه پژوهش های تاریخی و فرهنگی وجود دارد، ضعف بررسی علمی در باره بسیاری از ابعاد فرهنگی حوزه تمدن ایران اسلامی است. هنر خوشنویسی، به مثابه یکی از شالوده های هویت ملی و دینی ایران از چنان جایگاه والائی برخوردار می باشد که انصاف است در باره آن تحقیقات دامنه دار و متعددی صورت گیرد. لیکن ، تحقیقات انجام شده در این زمینه ، بسیار اندک و انگشت شمارند . فلذا ضرورت بررسی و مطالعه در باره این شاخصه فرهنگی در راستای خودآگاهی تاریخی توجیه می شود.

پژوهش حاضر، ضمن اتکاء به هدف اصلی مطالعات علوم انسانی یعنی پیگیری پرسش و ارائه فرضیه به جهت روشن سازی یک موضوع مجهول و تولید دانش، برآن است تا به شناخت و تبیین علل تحول هنر خوشنویسی طی یک مقطع زمانی ۴۰۰ ساله در ایران بپردازد. بر همین مبنا ، تحقیق مذکور آهنگ آن دارد که به بررسی روند تطور هنر خوشنویسی با استناد به شواهد و مدارک موجود و معتبر همت گمارد. تا آراستگی های وجودی و آسیب شناسی نقاط ضعف موجود و در زمان حال مبرهن گردد.

۳-۱ پیشینه تحقیق

در ارتباط با خط و خوشنویسی آثار متعددی به طبع رسیده است؛ که هر یک وجهی از ابعاد آن را مورد کنکاش قرار داده اند. گرچه در گذشته نیز بوده اند مولفانی چون نویسندگان «گلستان هنر» و «پیدایش خط و خطاطان»، که به مساله معرفی خطوط خوشنویسی و یا احوالات خوشنویسان پرداخته اند؛ اما در میان محققان معاصر، کمتر کسی است که به بررسی روند خوشنویسی در مقطع چهارصد ساله اخیر پرداخته باشد.

لذا غالب تحقیقات و تالیفات معاصران، نظیر: *احوال و آثار خوشنویسان: مهدی بیانی، تاریخ خط و خطاطان: محمد رفیعی، تذکره خط و خطاطان: حبیب اصفهانی* و... در باب خوشنویسان و شرح حال آنها است که جنبه زندگی نامه ائی آن مانع از تحلیل تاریخی و تبیین محتوایی موضوع فوق شده است.

۴-۱ سوالات تحقیق

در خلال پیگیری پژوهش، پرسش هائی در زمینه بنیاد و ابعاد موضوع تحقیق، به ذهن نگارنده خطور کرد که عبارت بودند از این سوال اصلی که:

۱- روند تحول خوشنویسی در دوره های صفویه تا پهلوی از چه کیفیت و کمیتی برخوردار بوده است؟

و نیز این سوالات فرعی را در ذهن آورد که:

۱- خوشنویسی دارای چه جایگاهی در سیر تطور فرهنگی و تمدنی در ایران و اسلام بوده است؟

۲- مهمترین علل موثر بر تحول خوشنویسی و خطاطی در دوره معاصر چه بوده است؟

۳- برجسته ترین مقطع زمانی شکوفائی هنر خوشنویسی در سده های اخیر کدام بوده است؟

۱- ۵ فرضیه های پژوهش

با در نظر گرفتن مسائلی چند ، چند فرضیه در پاسخ به سوالات فوق مطرح گردید:

۱- علیرغم فراز و فرود هنر خوشنویسی در دوره های صفویه تا پهلوی، به نظر می آید این هنر توانسته است خود را با ضرباهنگ زمان وفق داده و کمیت و کیفیتی در خور و متعادل را تجربه کند.

و ایضاً باید گفت :

۱- ظاهراً به دلیل تائید دینی و کاربرد فرهنگی، خوشنویسی در ایران عهد اسلامی رونق دائم داشته است.

۲- احتمالاً عواملی چون صنعت چاپ و استفاده از خط در مکاتبات اداری، بر تحول خطاطی موثر بوده اند.

۳- به نظر می آید که رشد هنر خوشنویسی در ایران دوره صفویه بارزتر از ادوار دیگر بوده است.

۱- ۶ روش کار

مطابق با قاعده رائج در حوزه مطالعات علوم انسانی، یکی از روش های پذیرفته شده برای تحقیق علمی ، استفاده از منابع کتابخانه ایی می باشد که طی آن ، پژوهشگر با مطالعه کتاب ها، مقالات و اسناد مرتبط موضوع تحقیق خود را شناسائی و پیگیری می نماید و با روش سنجش توصیفی و تحلیلی ، اعتبار و ارزش داده ها را محک می زند .

در این راه ، نگارنده نیز ضمن بهره مندی از یادداشت های دستنویس و استفاده از بانک های اطلاعاتی و ...کوشیده است تا به شناسایی و دسته بندی مباحث موضوع و سپس گزینش مطالب مرتبط و مهم مبادرت ورزد و در پی مرحله مقایسه و تطبیق داده ها ، به نگارش ماحصل یافته های معتبر خویش در قالب تحقیقی دانشگاهی مبادرت ورزد.

۷-۱ موانع تحقیق

اکثر قریب به اتفاق پژوهندگان علوم انسانی و به ویژه تاریخ برای تدوین و نگارش پژوهش خویش ، مشکلات و موانع متعددی را پیش رو دارند که باید از سر بگذرانند. از جمله مطالب پراکنده در رابطه با برخی مباحث هنر اسلامی و خوشنویسی و یا شرح احوال واقعی خطاطان اثرگذار و... یا مشکل محقق در دسترسی به نمونه خط نگاره ها و اسناد دیوانی مرتبط با خوشنویسی. افزون بر این ؛ موضوع این پایان نامه که مقطعی حادثه ساز و درازپای را در بر می گرفت، به بررسی و پیگیری بیشتری نیاز داشت که از توان نگارنده خارج بود.

این نقصی است که صاحب این قلم بدان معترف است و در همین جا از صاحب نظران پژوهش می طلبد. امید که با راهنمایی های اساتید و پژوهشگران راه برای بررسی های موشکافانه تر در این زمینه هموار گردد.

۸-۱ پیکره بندی تحقیق

با وجود گستردگی زمانی مقطع مورد بحث در این تحقیق، اما این پایان نامه در سه فصل تدوین شده است:

در فصل اول، کلیات تحقیق ارائه شده است که خود شامل: بیان مساله، هدف تحقیق، پیشینه موضوع، سوالات و فرضیات ، موانع تحقیق، سازماندهی پژوهش و معرفی و نقد منابع می باشد.

فصل دوم به تاریخچه خط و خوشنویسی پرداخته است با این هدف که تصویری ولو مختصر از چگونگی شکل گیری خط و تحول آن در جهان و ایران اسلامی تا سده ۱۰ هـ.ق به دست دهد. در این گفتار بحث مشبعی در زمینه خطوط ، ابزار و اصطلاحات خوشنویسی نیز برای خوانندگان طرح شده است.

موضوع اصلی پژوهش در فصل سوم به بحث و بررسی گذاشته شده است. در این جا به تحول کمی و کیفی خطنگاری در دوره های صفویه تا پایان عهد پهلوی (و حتی اشاراتی به بعد از آن) پرداخته شده است .

در انتهای فصول نیز مبحث نتیجه گیری و سپس پیوست ها و کتابنامه ارائه گردیده است.

۹-۱ نقد و بررسی منابع و مآخذ

هر چند در باب هنر خوشنویسی، تالیفات متعددی قابل حصول و استفاده است، لیکن این منابع را می‌توان به دو بخش اصلی تقسیم و معرفی کرد که در اینجا از هر دو نوع بهره گرفته شده است:

دسته اول: کتابهای تخصصی هستند که به موضوع خط و خوشنویسی پرداخته اند. مانند:

- ۱- منابع دست اول با موضوع انشاء و خط‌نگاری چونان: صبح الاعشی فی صناعه الانشاء از قلقشندی، رساله فی الخط و بری القلم از ابن صایع، گلستان هنر از قاضی احمد قمی و ...
- ۲- آثاری با محتوای تاریخ خط در جهان و ایران چون: تاریخ خط آلبرتین گاور، اطلس خط از حبیب الله فضایی، تاریخ مختصر خط اثر علی راهجیری، تاریخچه پدایش خط و نوشتار از آندرو رابینسون و....

۳- آثاری با موضوع خوشنویسی اسلامی: چون خوشنویسی و فرهنگ اسلامی: آنه ماری شیمل، هنر و معنویت اسلامی از سید حسین نصر، هنر مقدس از تیتوس بوکهارت و..

۴- آثاری با محوریت زندگینامه خطاطان نامی، چون: تذکره خوشنویسان: غلام محمد دهلوی، احوال و آثار خوشنویسان: مهدی بیانی، تاریخ خط و خطاطان از رفیعی مهرآبادی و..

دسته دوم: کتاب‌هایی با موضوعات تاریخی و فرهنگی مرتبط و ضروری در این پژوهش که در میان آنها منابع تاریخی مانند: خلاصه التواریخ اثر قاضی میراحمد قمی، و یا تحقیقاتی چون: تاریخ هنرهای ملی و هنرمندان ایران از عبدالرفیع حقیقت، کتاب آرائی در تمدن اسلامی از نجیب مایل هروی و حتی مراجع مانند: لغت نامه دهخدا و فرهنگ هنرهای تجسمی و دیگر تالیفات مورد نیاز را می‌توان یافت.

از همه این تالیفات—چه به صورت کتاب یا مقاله—در این پایان‌نامه به جا و در موضع خود استفاده شده است. اما با قید احتیاط و تطبیق گفته‌ها و نظرات با مآخذ دیگر.

فصل دوم

تاریخچه خط و

خوشنویسی

۱-۲ نوشتار

بدون نوشتار تاریخ هرگز به ثبت نمی‌رسید. در تمامی تمدنهای گذشته، کاتبان، انتقال دهندگان فرهنگ و در زمره اولین تاریخ‌نویسان بودند. باید اذعان داشت که نوشتار و خط، یکی از بزرگترین و شاید مهمترین اختراع تاریخ بشریت است. خط مهارتی است که قاطبه‌ی انسانها فرآیند آموختن آن را نادیده می‌گیرند. ماهیت این فرآیند زمانی برای ما مسئله می‌شود که در برابرمان صفحه‌ای یا متنی به یک زبان خارجی که برایمان کاملاً نامفهوم است، قرار بگیرد. یک نوشته هیروگلیف مصری یا خط منسوخ دیگری چون خط میخی باستان برای بشر امروزی چیزی چون اشکالی بی‌معناست. اما کاتبان باستان در چند هزار سال پیش (۴۰۰۰ یا ۵۰۰۰ سال) چگونه نوشتن را اختراع کردند؟ ایشان به چه طریقی نمادها و علائم را جایگزین افکار و سخن خویش نمودند؟ برای پاسخ بدین پرسش‌ها و رمزگشایی این فرآیند بایستی از ایده‌ها و اطلاعات رشته‌ها و علوم مختلف همانند روانشناسی، الهیات، ادبیات، مردم‌شناسی، تاریخ، هنر، باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، تاریخ سیاسی و اجتماعی و ... استفاده نمود.

۱-۲-۲ نحوه کارکرد نوشتار و خط

نوشتار و خط مستوجب دانایی گردیده و عموماً به عنوان توانایی‌های خوب و مثبت، قلمداد می‌گردند. کاملاً مشخص است که شخصی که توانای در خواندن و نوشتن باشد، توانایی و فرصت‌های بیشتری نسبت به فرد فاقد سواد دارد. اما این تمام ماجرا نیست زیرا در تتبع در تاریخ شیوع خط و نوشتار، وجوه منفی نیز در میان است که تاریخ خود گواه این است. نوشتار و خط علاوه بر ابزار از حقیقت و آموزش و ارتقای اذهان عموم، برای میان‌دروغ و سوء استفاده نیز استعمال می‌گردد. سقراط حکیم در روایتی توجه ما را به یک الهه مصری با نام توت جلب می‌کند که آفریدگار نوشتار بوده و پادشاه نیز به دنبال تحسین این اختراع روشنگرانه و اشراقی است. پادشاه خطاب به توت می‌گوید: «تو که آفریدگار حروف هستی، به آنها قدرتی مغایر با آنچه که واقعاً دارند، اعطا کرده‌ای، اکسیری برای تذکر خلق کرده‌ای و ظاهر خود را به مردم ارزانی داشته‌ای. چون مردم از این طریق مطالب زیادی خوانده و بنابراین چیزهای زیادی

خواهند آموخت. حال آنکه بیشتر آنان در جهالتند»^۱ رهبران سیاسی همواره از خط و نوشتار در جهت پیشبرد اهداف و اغراض خویش سود جسته اند. در حدود ۴۰۰۰ سال قبل، متنی کاملاً متفاوت روی یک لوح سنگی سیاه رنگ به نام قانون حمورابی در بابل به نگارش درآمد که پیامی مشابه با شعارهای انتخابی امروزی دارد. حمورابی خویش را پادشاه توانای بابل و پادشاه کل کشور آموذ، سومر، آکد و پادشاه یک چهارم جهان می نامد و قول می‌دهد که اگر این قوانین ملاحظه شده و رعایت گردند، تمامی مردمان از آن بهره و نفع خواهند برد.

در بسیاری از متون تاریخی به جای مانده که با خطوط میخی بابلی و آشوری، هیروگلیف های مصری و علایم مایاها در آمریکای مرکزی، نوشته شده اند، مایلی کاملاً مشخص مربوط به اقتدار سیاسی به چشم می‌خورد. غایت و هدف بسیاری از این نوشته ها، تذکر این مطلب بود که رئیس کیست، چه پیروزیهای سترگی داشته و مقام و جایگاه وی تا چه اندازه مستحکم است. در کارناک در کشور مصر، بر روی دیوار خارجی معبدی، تصاویری از نبرد را مسس دوم در برابر هیتیت ها در حدود ۱۲۸۵ ق.م در کادش ثبت شده است. هیروگلیفها حکایت از توافق و صلح میان فرعون و پادشاه هیتیت و جشن پیریزی مصریان دارند اما در برابر، نسخه یافت شده دیگری از این توافق در بغازکوی، پایتخت هیتی یافت شده که اتمام جنگ را به نفع ایشان نشان می دهد! این طور به نظر می رسد که نخستین و مهمترین دلیل برای کاتبان، میل به جاودانگی بوده است. به طور مثال هزاران نوشته از اتروسکانها یافت شده که مربوط به کتیبه های توفیقی است. یکی دیگر از اهداف خط و نوشتار، پیش بینی آینده بود. به جرأت می توان گفت که غالب، اندیشه وزران باستانی، دغدغه رویدادهای آینده را داشتند و نوشتار این اجازه را به ایشان می داد که دلمشغولی ها و نگرانی ها و دغدغه های خویش را تدوین کنند، در آثار به جامانده از قوم مایا این گونه نوشته ها به صورت کتبی از پوست درخت با تزئیناتی از رنگ و جلوی از پوست حیوانات دیده می شوند. در گذشته پیش گویی ها براساس سیستم تقویمی بسیار پیچیده ای انجام می‌گرفت که اشاره اش به ۵ میلیارد سال پیش بود که امروزه آن را عمر زمین تخمین می‌زنند.

^۱ بی نا، «گوهر اندیشه، خاطراتی از سقراط حکیم» در ماهنامه گنجینه، قم، شماره ۳۳، آذر ۱۳۸۲، ص ۱۱۶

از دیگر سو، در چین در زمان حکومت سلسله شانگ در دوره برنز، سوالاتی را درخصوص آینده به روی لاک سنگ پستان حکاکی می‌کردند که معروف به استخوان پیشگویی بودند. استخوان را آن قدر حرارت می‌دادند تا ترک بردارد. از تجزیه و تحلیل شکل آن ترک، که پیامی الهی تلقی می‌گردید، نتیجه پیشگویی روی آن حکاکی می‌شد. بعدها آنچه که در واقعیت روی می‌داد را به حکاکی استخوانها می‌افزودند تا تمامی مراحل پیشگویی ثبت شود.^۱

اما بیشتر نوشته های باستانی جنبه کاربردی داشت، به عنوان مثال، نوشتار به عنوان سند مالکیت و یا در امور بازرگانی و حکومتی مورد استفاده واقع می‌شد. کارتوئی، خط بیضی شکل دور حروف هیروگلیف که نام توتان خامون را در بردارد، روی تمام اشیاء، از بزرگترین تخته تا کوچکترین جعبه های مقبره وی دیده می‌شود. هریک از حکام باستانی، برای نشانه گذاری الواح سفالی یا دیگر مکتوبات به یک مهر شخصی نیاز داشت. مردان صاحب منصب و تجار نیز چنین مهرهایی را در اختیار داشتند. چنین برجسب هایی در بین النهرین، چین و آمریکای مرکزی یافت شده است. نوشتار در امور حسابداری، بسیار رایج تر از مهر و برجسب بود، کهن ترین نوشته های الواح سفالی سومری در بین النهرین، شامل فهرستی از مواد خام و محصولاتی همچون جو و فهرست کارگران و وظایفشان، زمین ها و مالکین، درآمد و خرج معابد و ... هستند که تمامی آنها محاسباتی در خصوص میزان تولید، تاریخ نقل و انتقال، وسعت مناطق و بدهی هاست. قدیمی ترین نوشته‌های رمزگشایی شده اروپایی و الواح حاوی نوشته های خطی یونانی و کرت نیز این چنین بودند.

حال باید عنوان نمود که نوشتار نوعی ذخیره‌سازی اطلاعات بوده و هست. در جوامع اولیه، پیش از بهره‌گیری از نوشتار، ذخیره‌سازی اطلاعات را از طریق حافظه انجام می‌دادند. بیشتر دانشمندان براین عقیده اند که نوشتار همراه با حسابداری به وجود آمده و حسابداری به عنوان مثال در بقای نوشتار در مصر، چین و آمریکای مرکزی نقش برجسته‌ای داشته است. بدین ترتیب نوشتار در نتیجه مستقیم نیازهای رو به رشد اقتصادی شکل گرفته است. به عبارت دیگر،

^۱ آشوری: نگاهی به سرزمین، تاریخ، جامعه و فرهنگ چین، ...، ص ۲۱۰